

Anmeldelser

Lise Busk-Jensen

Fra litteraturhistoriens Bitte-Tid

Flemming Conrad: *Smagen og det nationale. Studier i dansk litteraturhistorie-skrivning 1800-1861*; 354 s. + 126 s. tysk resumé, noter og registre, København 1996 (Museum Tusulanums Forlag). Disputats.

Er litteraturhistorie mulig? hedder en bog af Harvard-professoren David Perkins fra 1992, og den titel udtrykker meget klart, hvor dybtgående de senere tiårs kritik mod litteraturhistoriografien har været. Disciplinen litteraturhistorie, der længe var nærmest synonym med litteraturstudierne, har været tæt på at miste den sidste rest af legitimitet. I Danmark hedder litteraturfaget endnu »Litteraturhistorie« ved Aarhus universitet, ligesom det i Københavns for ikke så længe siden hed »Almindelig- og Sammenlignende Litteraturhistorie«, men den teoretiske udvikling har i stigende grad undergravet fagets historiske dimension, og i København ændredes fagbetegnelsen allerede i slutningen af 1960'erne til det metodisk neutrale »Litteraturvidenskab«.

Kritikken af disciplinen hævder dels, at litteraturhistorien bortleder interessen fra tekstens æstetiske dimension, dels at den viderefører et uvidenskabeligt historiesyn, som bygger på 1800-tallets romantiske udviklingsidealisme. Konse-

kvensen af kritikken har været, at interessen for den kontekstuelle tekstlæsning er svundet ind, mens allehånde sofistikerede tekstanalytiske teorier er blomstret frem. Når der stadig skrives litteraturhistorier, er det især af formidlings- og markedsmæssige grunde, de har fortsat et stort publikum blandt almindelige læsere, men mange litteraturforskere mener, at litteraturhistorien må afløses af antologier med enkeltstående tekstlæsninger og periodeoversigter, der ikke prætenderer at give noget samlet billede af litteraturen, eller af encyklopædier der nøjes med at katalogisere mylderet af delemner inden for fagområdet.

Det er altså et aktuelt og konfliktfyldt felt, Flemming Conrad har bevæget sig ind i med sin disputats om den tidligste danske litteraturhistorieskrivning, *Smagen og det nationale*, men bogen er ikke synderlig påvirket af disse strømninger. Den synes hverken at være blevet til ud fra et ønske om at afklare forskningsområdets grundlagsproblemer eller under inspiration af de igangværende internationale diskussioner. Conrad har arbejdet med sit materiale siden 1979, hvor han udsendte bogen *Rahbek og Nyerup*, som omhandler den ene af de to litteraturhistorier, der er disputatsens hovedemne, og han diskuterer ikke de principielle problemer, som litteraturhistoriografien rejser.

Smagen og det nationale er først og fremmest en særdeles grundig og velovervejet videnskabshistorisk skildring af litteraturhistorieskrivningen i Danmark i perioden 1800-1861, fra Rahbek og Nyerups pionerarbejde *Den danske Digtekunsts Historie* I-VI, der udkom 1800-1828, over elleve større og mindre litteraturhistoriske bidrag, hvoraf Inge-manns, Molbechs og Heibergs er de væ-

sentligste, og til N.M. Petersens *Bidrag til den danske Litteraturs Historie I-V*, der udkom fra 1853-1861. Conrad mener, at N.M. Petersens værk grundlagde »den narrative form for litteraturhistorieskrivning, der blev norm for de næste ca. 100 års indsatser på området« (p.332), og hans egen væsentligste forskningsindsats består i en minutøs og klar redegørelse for, hvordan litteraturhistorien, som vi kender den, vokser frem i en historisk proces mellem ældre tiders fagområder og under påvirkning af den samfundsmæssige udvikling.

Afhandlingens første del skildrer perioden til og med Rahbek og Nyerup. Før deres værk begyndte at udkomme, var der blevet udgivet adskillige forfatterleksika, herunder også to om de »Lærde Fruentimer«; denne 'bøgekundskab' hørte under faget 'Literairhistorie', hvis navn henviser til den direkte betydning af det latinske 'littera', dvs. bogstav, viden om bøger. Rasmus Nyerup var, før han i 1796 overtog lærestolen i Literairhistorie, knyttet til forskningsbibliotekerne og beskæftigede sig med registrering, kommentering og udgivelse af ældre danske skrifter. Knud Lyhne Rahbek var på sin side professor i 'Æstetik', et overbegreb for de velkendte antikke discipliner poetik og retorik, dvs. læren om den 'skønne litteratur' i bunden og ubunden form, metriske og prosaiske værker. Æstetikken var tidligere blevet varetaget af professorerne i henholdsvis græsk (poetik) og latin (retorik, eloquentia), men en stigende offentlig interesse, der havde givet sig et markant udtryk med stiftelsen i 1759 af en forening til udbredelsen af den gode smag, »Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers Fremmelse« i folkemunde kaldet 'Det smagende sel-

skab', førte til, at faget med Rahbeks ansættelse i 1790 fik sin egen professor. Rahbek og Nyerups litteraturhistorie udspandt sig således af et samarbejde mellem to førhen adskilte fagområder, dels æstetikken med dens klassiske normer for god smag, dels bibliografien med dens lærde bogkundskab.

Gennem omhyggelige analyser af Rahbeks og Nyerups værker, ikke blot den færdige litteraturhistorie, men også alt det omgivende utrykte materiale, udkast, forelæsningsmanuskripter, breve m.m., samt gennem institutionshistoriske undersøgelser af fagudviklingen på universitetet, Sorø Akademi m.v. udræder Flemming Conrad de trinvis forskydninger i synet på litteratur og historie, der fører frem til dannelsen af midt-århundredets litteraturhistoriekonception; samtidig blotlægges netop de indre modsætninger i disciplinen, som i vor tid har fået den til at falde fra hinanden i henholdsvis interne og kontekstuelle tekstlæsninger og bidraget til ønsket om igen at skille æstetik og historie. En sådan aktualisering af problemstillingen ligger dog Conrad fjernt; hans ufordævede danske prosa bevæger sig helst beskrivende igennem materialet stykke for stykke, og han begrænser helst sine ofte tætte analyser til uddybende forklaringer og supplerende baggrundsinformation.

Afhandlingens andel del gennemgår perioden efter Rahbek og Nyerup og slutter med hovedkapitlet om N.M. Petersens litteraturhistorie samt et tillæg om otte udenlandske bidrag til dansk litteraturhistorieskrivning fra samme periode. Vi følger, hvordan Rahbeks smagsæstetik udfordres af den unge generation, nærmere bestemt Oehlenschläger der blev ansat i æstetikprofessoratet

under Rahbeks midlertidige afgang, og som inspireret af Kant og de tyske romantikere fremhævede teksten som oplevelsopotentiale frem for som æstetisk normgiver. Tekstens æstetiske værdi bliver underordnet dens betydning for læseren, en betydning som i Ingemanns »Forelæsninger over den danske Digtekunst« fra slutningen af 1820'erne, især forbindes med det nationale og folkelige indhold. Samtidig udvikles på den bibliografiske side forestillinger om sammenhæng mellem digternes liv og værker igen med Oehlenschläger som ophavsmænd og Herder som bagvedliggende inspirator, hvorved teksterne historiseres.

Foreningen af disse to strømninger, identificeringen af litterær værdi med nationalt indhold, og historiseringen af teksterne, resulterer først med N.M. Petersens værk i en litteraturhistorie i nutidig forstand. Allerede med Ingemanns forelæsninger får litteraturhistorien i midlertid status som historien om »Folkenes indre Liv« (p.131), folket eller nationen bliver historiens subjekt, og endnu før 1850 er undervisningen i dansk litteraturhistorie udbredt i de højere borger- og privatskoler ud fra lærebøger, forfattet af skolelærere, som C.A. Thortzens *Historisk Udsigt over den danske Litteratur indtil Aar 1814* (1839) og senere Athalia Schwartz' *Vandring med Danmarks Digtere* (1851).

Hvis Conrad ikke har interesseret sig for at bidrage til den nutidige diskussion om litteraturvidenskabens grundlagsproblemer, så bevæger han sig til gengæld uforfærdet ind i et andet højspændt område, nemlig den for tiden ophedede politiske diskussion om national identitet. Conrads bog dokumente-

rer, hvordan litteraturen og litteraturforskningen i 1800-tallet var præget af en afgørende vilje til at opbygge national kulturel selvstændighed.

Flemming Conrad har valgt tre synsvinkler, som anlægges over for alle de forskellige litteraturhistorier for at opnå en vis systematik i analysen af de indholdsmæssige forskydninger imellem dem. Han undersøger hver gang litteraturbegrebet, herunder stofselektionen, værdinormerne og den historiske komposition.

Rahbek og Nyerups litteraturbegreb omfatter kun dansksproget poesi, mens emnet for Ingemanns upublicerede Sorø-forelæsninger er ethvert 'skriftligt mindesmærke', som åbenbarer det danske folks »eiendommelige Væsen og Character« (p.134). Ingemanns begejstring for folket forskydes i Molbechs publicerede og upublicerede litteraturhistoriske arbejder fra perioden 1830-56 til en interesse for modersmålet og den kulturkreds, det omfatter. Heiberg skrev sine litteraturhistoriske bidrag i begyndelsen af 1830'erne, hvor han som professor ved Den militaire Højskole underviste officersaspiranterne i litteratur; i forhold til Molbech indskrænker han stofområdet til poesi på nationalsproget og af individuelle forfattere, hvorimod N.M. Petersen lidt senere lægger sig i forlængelse af Molbechs brede litteraturbegreb, således at alt trykt materiale, der har haft betydning for den nationale danske kulturs udvikling behandles.

Disse forskellige litteraturbegreber indebærer naturligvis betydelige forskelle i stofafgrænsningerne. Rahbek og Nyerup skriver ikke om Saxo og Ewalds *Rolf Krage*, fordi det er prosatekster; Heiberg kan kun betragte folkeviserne og den nordiske mytologi som forspil til

den egentlige litteratur, fordi forfatterne er anonyme eller sproget ikke er dansk, og N.M. Petersen må springe både den oldislandske og den holstenske litteratur over som fremmede for den nationale kultur; at han skiller den holstenske fra, og at fædrelandsfølelsen overhovedet vokser, jo nærmere vi kommer 1850 hænger selvsagt sammen med de to krige mod Tyskland.

Rahbek og Nyerups værdibegreb ligger tæt på de klassiske ideer om decorum og harmoni, hvorimod det afgørende for Ingemann er, om en tekst er vokset ud af det danske folks liv og udtrykker det særlige danske væsen, som efter hans mening er »Sandhed Inderlighed og Hjertelighed« (p.137). Molbech lægger vægt på, at digtningen udover at være national skal være original og genial, og Heiberg præciserer kravet om genialitet ved at kræve bredde og intensitet af digteren. Heiberg er i øvrigt den første, der opridsrer den kanon af danske digtere, som stort set endnu har gyldighed: folkeviserne, Holberg, Ewald, Wessel, Baggesen, Oehlenschläger. Både Heiberg og Molbech mener, at digtningen skal være et udtryk for sin tid, hvilket yderligere relativiserer og historiserer de klassiske æstetiske normer; Petersens værdibegreb er nærmest sociolingvistisk, den gode tekst skal være på dansk og udspringe af den nationale kultur.

Det væsentligste spørgsmål for en litteraturhistorie er imidlertid, hvilket historiebegreb den bygger på, eller med andre ord hvilket billede af fortiden den frembringer. I moderne litteraturhistorier vil periodiseringen her være afgørende, men Conrad må konstatere, at selv hos N.M. Petersen er perioden som begreb kun svagt udviklet. Conrad karakteriserer Rahbek og Nyerups littera-

turhistorie som en »kronologisk arrangeret normativ æstetik« (p.63). De to forfattere bruger ikke historiske perioder, deres udviklingsbegreb er knyttet til principielle smagsnormer; fortidsbilledet er V-formet, således at litteraturen i antikken repræsenterer et højdepunkt, hvorfra den sank ned i middelalderen for nu atter at være ved at rejse sig; beviset for det sidste er etableringen af 'Det smagende selskab', hvis formål det netop var at sikre, at de klassiske æstetiske normer igen ville blive retledende for kunsten. Ingemanns fremstilling danner også et V, men her udgør den gamle danske folkedigtning det fortidige højdepunkt, hvortil den nye romantiske digtning atter skal bringe litteraturen op, efter nedgangstiden i den lærde periode hvor litteraturen på latin og andre fremmedsprog, særligt tysk, fortrængte modersmålspoesien.

Heiberg præsterer den første periodisering af dansk litteratur, der bygger på litteraturens indre udvikling. Umiddelbart minder hans perioder om Ingemanns, når han ud fra sit nationalsproglige kriterium taler om tre faser, hvor den ældste danske litteratur henregnes til den oldislandske eller nordiske, som efterfølges af den latinsprogede litteratur, således at dansk litteratur egentlig først begynder med Vedels Saxo-oversettelse i 1575, men hertil føjer han ideen om litteraturens selvudvikling fra et umiddelbart til et reflekteret niveau. Heiberg havde som bekendt sin trang til systemer fra Hegel, og Conrad fornøjer læseren med en grundig redegørelse for Heibergs kritik af historien for ikke at leve op til systemet; både Holberg, Ewald og Oehlenschläger kom på det forkerte tidspunkt, hævder Heiberg, Oehlenschläger burde som den naive

digter være kommet før komediedigteren Holberg, og Ewald var for filosofisk for sin tid. Conrad tillader sig ellers ikke for mange bukkespring; humoren aves og folder sig kun fuldt ud i Heiberg-afsnittet, hvor Conrad mener at have fundet bevis for litteraturens nytte, idet han har bemærket, at de officersaspiranter, Heiberg underviste, vandt krigen 1848-50, hvorimod årgangene efter 1836, hvor ledelsen af Højskolen havde afskaffet litteraturundervisningen og fyret Heiberg, tabte krigen i 1864 (p.151f).

Conrads analytiske metode bibringer læseren stor viden om de litteraturhistoriske skrifers hovedtræk og særpræg. Den er dog i al sin videnskabelige uangribelighed også noget omstændelig. Det føles stedvis, som om en så positivtisk tilgang kommer til kort over for materialets mangfoldighed; konklusionerne kan oven på de meget solide beskrivelser forekomme lidt magre.

Sammenligner man Conrads kapitel om N.M. Petersens litteraturhistorie, der fylder 40 sider, med det tilsvarende kapitel i Paul V. Rubows disputats *Dansk litterær Kritik* (1921), der kun fylder 8 sider, bliver indtrykket, at Rubow med sine rammende karakteristikker og velvalgte citater alligevel får sagt det væsentlige. Således i beskrivelsen af N.M. Petersens stil, som Rubow belyser ud fra det faktum, at Petersen havde måttet opgive at blive digter, fordi han manglede plastisk evne. Denne mangel mener Rubow er følelig i litteraturhistorien; selv Ewald, som Petersen havde den dybeste forståelse for, lykkes det ham ikke at karakterisere: »han afbryder idelig sig selv, han taler med, han hvæser mod Samtiden, mod Mad. Ewald, mod den veldædige og flove Schønheyder [...] han gør sig ikke færdig; man faar aldrig

et Billede ud deraf. Det er kun blevet til Tilløb« (Rubow, p.231). Conrad har taget den problematiske beslutning slet ikke at ville analysere litteraturhistoriernes stil (p.15), men derved har han frtaget sig selv muligheden for at karakterisere dem som litteratur og frembringe et helt billede af dem.

Trods væsentlige forskelle i de to handlingers anlæg må Rubows bog siges at være den umiddelbare forgænger for Conrads bog. Det fortæller noget om, hvor beskeden interessen for litteraturhistorieskrivningens historie har været i Danmark. Des mere velkomment er Flemming Conrads uhyre lærde og vel-dokumenterede værk, som lægger et solidt grundlag under al kommende forskning i dansk litteraturhistorieskrivning.

Kaare Nielsen

Mens vi venter på Proust

Jørgen Bruhn & Bo Degn Rasmussen: *Proust. En introduktion til »På sporet af den tabte tid«*, København 1997 (Forlaget politisk revy), 142 s.

Da nærværende anmelder telefonerede til forlaget Gyldendal og forespurgte den meget behagelige omstillingsdamestemme om, hvem der kunne oplyse, hvornår den nye oversættelse af Marcel Prousts *På sporet af den tabte tid* udkommer, var svaret: »Øhm, Proust, det er da vist en fagbog, ikke?«

Om ikke andet kan denne anekdote illustrere det eksisterende behov for den idealistiske oplysningsvirksomhed, som Bruhn & Rasmussen bekender sig til i